

## BISKUP MAHNIĆ I TALIJANSKA OKUPACIJA OTOKA KRKA (1918.–1920.)

*U povodu 150. obljetnice Mahnićeva rođenja i 80. godišnjice njegove smrti*

Zlatko MATIJEVIĆ, Zagreb

*Autor je na temelju postojeće znanstvene i publicističke literature te suvremenog tiska i objavljenoga arhivskog gradiva rekonstruirao sukob krčkoga biskupa dr. Antuna Mahnića s talijanskim okupacijskim vlastima, neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata. Biskupov odlučan otpor talijanskim teritorijalnim pretenzijama prema istočnojadranskim otocima i obali doveo je do njegove deportacije i višemjesečnog zatočeništva u Italiji.*

### Uvod

Bivša jugoslavenska i hrvatska historiografija i publicistika pokazale su određeni interes za djelovanje krčkoga biskupa dr. Antuna Mahnića<sup>1</sup> u sudbonosnim danima nestanka Au-

<sup>1</sup> A. Mahnić rođio se 14. rujna 1850. u selu Kobilju na goričkom Krasu (Slovenija), a umro je u Zagrebu 14. prosinca 1920. Sam je za sebe tvrdio da su njegovi preci iz Hrvatske doselili u Sloveniju. Kao hrvatski biskup svoje je prezime uvijek pisao sa -ć, a ne sa -č, kao što je to ranije činio u Sloveniji. Bogoslovne studije završio je u Gorici, te je 1874. zaređen za rimokatoličkog svećenika. Bio je dugogodišnji profesor (1880.–1895.) i ravnatelj (1891.–1895.) goričkog sjemeništa. Osnovao je i izdavao znanstveno-teološki časopis »Rimski Katolik« (1888.–1896.). Dana 22. studenoga 1896. car i kralj Franjo Josip I. imenovao ga je krčkim biskupom. U svojoj je biskupiji osnovao Staroslavensku akademiju (1902.) koja još i danas, pod promijenjenim imenom, djeluje u Zagrebu. Pokrenuo je časopis »Hrvatska Straža« (1903.). Osnivač je Hrvatskoga katoličkog pokreta (1903.). Na njegov je poticaj osnovan Hrvatski katolički seniorat (1912./1913.). (Podaci preuzeti iz: »† Dr Antun Mahnić«, *Katolički List* /dalje: *KL*/, Zagreb, 71/1920., br. 50, 389–390; *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*, Odbor za izdanje knjige »Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925.«, Zagreb, 1925., 169; Petar STRČIĆ, *Grada o talijanskoj okupaciji otoka Krka. /Od kraja 1918. do polovine 1919. god./*, Historijski arhiv u Rijeci i Pazinu, posebno izdanje, svezak 3, Rijeka, 1970., 18, bilj. 98; ISTI, »Staroslavenska akademija u Krku i njezino povijesno značenje«, *Pazinski memorijal*, Katedra Čakavskog sabora za noviju povijest Istre, Pazin, 1995., knj. 23–24, 91–98; Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973., 280–281; Ivan VITEZIĆ, »Mahnić i njegovo djelo«, u: [Vinko NIKOLIĆ, ur.], *Hrvatska revija. Jubilarni zbornik 1951–1975*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1976., 569–571; ISTI, »Die Römisch-katholische Kirche bei den Kroaten«, u: [Adam WANDRUSZKA – Peter URBANITSCH, ur.], *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Die Konfessionen*, Bd. IV, Der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1985, 367–373; Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić*

stro-Ugarske Monarhije i nastanka Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.). Spor između novoosnovanoga jugoslavenskog kraljevstva i Kraljevine Italije glede državne pripadnosti dijelova istočnojadranske obale i otoka imao je i jednu, za mnoge neočekivanu posljedicu – sukob biskupa Mahnića s talijanskim vojno-okupacijskim vlastima i njegovo progonstvo u Italiju. Bez ikakvih pretenzija da se u ovom radu objavi potpun popis svih onih radova u kojima je spominjana navedena problematika treba odmah naglasiti da ne postoji niti jedan znanstveni ili publicistički rad u kojem bi ona bila obrađena cjelovito. Dakako, to ne znači da pojedini autori – historičari i publicisti – nisu istražili i prezentirali znanstvenoj i široj čitateljskoj javnosti neke relevantne aspekte Mahnićeva otpora talijanskim pretenzijama prema hrvatskom (i slovenskom) etničkom prostoru, te njegovoj prognaničkoj sudbini. Gledajući kronološki, prvi profesionalni historičar koji se prihvatio pisanja o Mahnićevom otporu talijanskim imperijalističkim zahtjevima na Jadranu bio je Viktor Novak. Na žalost, motivi njegova pisanja o krčkom biskupu nisu bili znanstvene nego prvenstveno – političke naravi.<sup>2</sup> Sedamnaest godina kasnije, Lavo Čermelj je, »v počastitev dvajsetletnice osvoboditve« slovenskih i hrvatskih zemalja od talijanske vlasti, činjenično korektno, ali veoma sažeto – svega 21 redak – opisao Mahnićev sukob s talijanskim okupacijskim vlastima.<sup>3</sup> Antun Toljanić je, u povodu pedesete obljetnice Mahnićeve smrti, objavio njegov kratak životopis. U poglavlju »Borba za narodna prava« ukratko je opisao postupak Talijana prema njima nepokornom biskupu.<sup>4</sup> Srbijanski historičar Dragan (Dragoljub) R. Živojinović u više je navrata pisao o biskupu Mahniću i njegovoj sudbini nakon talijanske okupacije krčke biskupije.<sup>5</sup> Isti je autor, u suradnji s Dejanom Lučićem, pisao o biskupu Mahniću i u knjizi, točnije rečeno tematskoj zbirci dokumenata, o znanstvenim dosezima koje najbolje govori njezin podnaslov – »Prilozi za Magnum crimen«.<sup>6</sup> Za Živojinovića je krčki biskup, ali i svi ostali katolički svećenici koji su se našli na udaru talijanskih vojnih vlasti, bio žrtva neprijateljske politike Svete Stolice prema novoosnovanoj jugoslavenskoj državi i njezina blagonaklonog

---

pastir i javni djelatnik u Hrvata, »Analecta Croatica Christiana«, Biblioteka centra za koncilski istraživanja dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost«, sv. 26; »Krčki zbornik«, sv. 22, Povijesnog društva otoka Krka, Saveza povijesnih društava Hrvatske, posebno izdanje, sv. 16, Zagreb – Krk, 1991., 14–16; Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda (Sv. Jeronima) – »Zvona«, Rijeka, 1995., 214–215; *Hrvatski leksikon*, II. svezak, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1997., 52.) Kronologiju Mahnićeva života i rada vidi: dr. J.[osip] S.[REBRNIĆ], »Kronologija Mahnićeva življenja in dela«, u: *Čas*, Znanstvena revija »Leonove družbe«, Ljubljana, 14/1920., 268–272.

<sup>2</sup> Vidi: Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., 109–111.

<sup>3</sup> Vidi: Lavo ČERMELJ, *Slovinci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnama*, Slovenska matica, Ljubljana, 1965., 190–191.

<sup>4</sup> Vidi: Antun TOLJANIĆ, *Antun Mahnić, biskup krčki. O 50. godišnjici smrti*, Župni ured u Malom Lošinj, Rijeka, 1970., 24.

<sup>5</sup> Vidi: Dragan [Dragoljub R.] ŽIVOJINOVIĆ, »Sveta stolica i stvaranje jugoslovenske države 1914–1918.«, u: [Aleksandar ACKOVIĆ, ur.], *Politički život Jugoslavije 1914–1945.*, ZR, Treći program Radio-Beograda, Beograd, 1973., 269–270; ISTI, »Sukob između Vatikana i katoličkog klera Dalmacije 1918–1919. godine«, u: *Zbornik Filozofskog fakulteta* (dalje: ZFF), Beogradski univerzitet, Beograd, 1976., knj. XIII–1, 272; ISTI, *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države 1914–1920*, Nolit, Beograd, 1980., 333–339, 352–353, 391.

<sup>6</sup> Vidi: D. R. ŽIVOJINOVIĆ – Dejan LUČIĆ, *Varvarstvo u ime Hristovo. Prilozi za Magnum crimen*, Nova knjiga, Beograd, 1988., 226–232.

držanja prema talijanskim teritorijalnim zahtjevima.<sup>7</sup> U nastojanju da se što temeljitije osvijetli lik i djelo biskupa Mahnića u Rimu je održan međunarodni znanstveni skup (1989.). Sudionici skupa Drago Klemenčić,<sup>8</sup> Metod Benedik,<sup>9</sup> Anton Benvin<sup>10</sup> i Stanislav Vitković<sup>11</sup> u osnovnim su crtama opisali Mahnićev odnos prema talijanskoj okupacijskoj politici, te njegovo prisilno odvođenje s Krka i zatočenje u Italiji. Antun Božanić je u opsežnom Mahnićevu životopisu jedno potpoglavlje posvetio uzrocima i povodima biskupove nemile sudbine – »Obrana narodnih prava kao put u zatočeništvo«.<sup>12</sup> Osim navedenih autora o Mahnićevoj borbi protiv talijanskih presezanja na Jadranu pisali su: Ivo Banac,<sup>13</sup> Ivan Vitezić<sup>14</sup> i autor ovoga članka.<sup>15</sup> Radovi ostalih autora od manje su važnosti za ovu temu.

Sustavno objavljivanje arhivskog gradiva o otoku Krku koncem Prvoga svjetskog rata i nestanka Austro-Ugarske Monarhije s političkoga zemljovida Europe započeo je historičar Petar Strčić, još u drugoj polovici šezdesetih godina XX. stoljeća. U objavljenom gradivu nalazi se čitav niz relevantnih podataka neophodnih za cjelovitu obradu geneze sukoba između biskupa Mahnića i talijanskih okupacijskih vlasti.<sup>16</sup>

Važan izvor za istraživanje Mahnićeva crkveno-političkog djelovanja predstavljaju uspomene njegovih suvremenika i štovatelja, objavljene neposredno nakon njegove smrti. Tu je ponajprije riječ o tekstovima vlč. dr. Ante (Antuna) Pilepića,<sup>17</sup> Petra Grgeca,<sup>18</sup> vlč. dr.

<sup>7</sup> »Dosledan u svom stavu i uporan u neprijateljstvu, Vatikan je pružao podršku teritorijalnim pretenzijama Italije na istočnoj obali. [...] U tom je Vatikan, kao i toliko puta u prošlosti, bio spreman da zanemari katolike – Hrvate i Slovence. [...] Italijanski guverneri i oficiri računali su na sigurnu podršku Vatikana u njihovim akcijama i postupcima, uvereni da će katolički kler takode bez pogovora prihvatiti pretenzije Italije. Naišavši na otpor i iznevereni u svojim očekivanjima, oni su počeli da gube glavu i postupaju surovo sa sveštenstvom. [...] Odbijanje, pa čak i otvoreno suprotstavljanje klera da prihvati politiku Vatikana prema Italiji i njenim teritorijalnim aspiracijama, bilo je izraz, iako privremenog, slabljenja njegovog autoriteta u očima hijerarhije i vernika. To navodi na zaključak da su Vatikan i njegova politika u sukobu s katoličkim klerom i narodom doživeli politički i moralni poraz dotad neslučenih razmera.« (D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 414–416.)

<sup>8</sup> Vidi: Drago KLEMENČIĆ, »Kratek pregled Mahnićevega življenja in dela«, u: *Mahnićev simpozij v Rimu*, Slovenska teološka akademija v Rimu, Mohorjeva družba v Celju, Mohorjeva družba v Gorici, Krščanska sadašnjost v Zagrebu, Celje, 1990., 14–15.

<sup>9</sup> Vidi: Metod BENEDIK, »Mahnićevi pogledi na Jugoslaviju«, u: *Mahnićev simpozij*, 129–132.

<sup>10</sup> Vidi: Anton BENVIN, »Pastirska pisma biskupa Antona Mahnića«, u: *Mahnićev simpozij*, 317.

<sup>11</sup> Vidi: Stanislav VITKOVIĆ, »Uloga odnosno značenje biskupa Mahnića u H[rvatskom] K[atoličkom] P[okretu]«, u: *Mahnićev simpozij*, 386–387.

<sup>12</sup> A. BOŽANIĆ, *nav. dj.* 148–149.

<sup>13</sup> Vidi: Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika*, Globus, Zagreb, 1988., 382.

<sup>14</sup> Vidi: I. VITEZIĆ, »Mahnić«, 583.

<sup>15</sup> Vidi: Zlatko MATIJEVIĆ, »Katolička crkva u Hrvatskoj i stvaranje jugoslavenske države 1918.–1921. godine«, *Povijesni prilozi*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 5/1986., 34–38.

<sup>16</sup> Vidi: P. STRČIĆ, »Dva izvještaja o talijanskoj okupaciji kvarnerskih otoka od 1918. do 1919.«, u: *Istarski mozaik*, Pula, [5]/1967., br. 3–4, 261–262; ISTI, *Otok Krk 1918. Grada o narodnim vijećima SHS i talijanskoj okupaciji 1918. godine*, Historijski arhiv u Rijeci i Pazinu, posebna izdanja, svezak 1, Rijeka, 1968., 160–163, 167–169 i d.; ISTI, *Grada*, 79–81, 95–98, 107–108, 160 i d.

<sup>17</sup> Vidi: Ante PILEPIĆ, »Iz Mahnićeva života«, *Čas*, 15/1921., 233–236.

<sup>18</sup> Vidi: P. GRGEC, »Smrt prognanika« i »Posljednji dani biskupa Mahnića«, *Čas*, 15/1921., 258–261 i 261–263.

Josipa Srebrniča,<sup>19</sup> kasnijega krčkog biskupa i dr. Vlade (Vladimira) Stan(j)eka.<sup>20</sup> Fra Ignacij(e) Radić, prvi Mahnićev životopisac, bio je neposredni svjedok važnih događaja iz biskupova života.<sup>21</sup>

Nezaobilazan izvor čini i suvremeni tisak, prije svega zagrebački dnevnik »Narodna Politika«, glavno glasilo Hrvatske pučke stranke<sup>22</sup> i »Katolički List«, tjednik svećenika zagrebačke nadbiskupije.

Cilj je ovoga rada da na temelju postojeće literature, ondašnjega tiska i objavljenoga izvornog arhivskog gradiva prikaže nastanak sukoba između krčkog biskupa Mahnića i talijanskih okupacijskih vlasti, neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata, te njegove neposredne posljedice.

## I. Osnovne naznake političkoga djelovanja biskupa Mahnića tijekom Prvoga svjetskog rata

Zlokobni hici malodobnoga atentatora Gavrila Principa, ispaljeni u Sarajevu 28. lipnja 1914., označili su novo poglavlje u povijesti čovječanstva. Oni su bili povod za početak dotada najvećeg ratnog sukoba – Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.).

### a) Biskup Mahnić i »Riječka spomenica« (1915.)

Već prvih mjeseci rata vlč. dr. Fran Binički<sup>23</sup> došao je na ideju da bi trebalo poduzeti korake pri Svetoj Stolici, odnosno kod pape Benedikta XV., u svrhu osiguranja budućnosti Hrvatskoj, neovisno o tome kako će završiti rat. Prihvativši poziv biskupa Mahnića, vlč. Binički se uputio u Rijeku, gdje je stigao, najvjerojatnije, krajem veljače 1915. godine. Tamo se u kapucinskom samostanu sastao s o. Josom (Josipom) Miloševićem, tada provincijalom franjevac-konventualaca na otoku Cresu, o. Bernardinom Škrivanićem,<sup>24</sup> tadašnjim gvardijanom riječkoga kapucinskog samostana i biskupom Mahnićem.<sup>25</sup> Prisutni svećenici složili su se da treba sastaviti jednu spomenicu »ispred svih Hrvata katolika«, a

<sup>19</sup> Vidi: [J. SREBRNIČ], »Od biskupa Antona Mahnića«, *Čas*, 14/1920., 281–282.

<sup>20</sup> Vidi: Vlado STAN(J)EK, »Kako je Cagni deportirao biskupa Mahnića«, *Istra*. Glasilo Saveza jugoslavenskih emigranata iz Julijske Krajine, Zagreb, 4/1932., br. 18, 5–6. Najzanimljiviji dijelovi Stan(j)ekovih uspomena objavljeni su u: Ernest RADETIĆ, *Istra pod Italijom 1918–1943*, Autorova naklada, Zagreb, 1944., 74–79.

<sup>21</sup> Vidi: Ignacij(e) RADIĆ, *Doktor Antun Mahnić biskup krčki*, »Dobra štampa« Z.S.O.J., Slav.[onska] Požega, 1940., 191–198.

<sup>22</sup> O ishodištima, nastanku i djelovanju Hrvatske pučke stranke vidi: Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslovenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.–1929.)*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 1998.

<sup>23</sup> O vlč. Franu Biničkom vidi: Nikola BIČANIĆ, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja. O životu i radu dr. Frana Biničkog hrvatskog svećenika, rodoljuba i mučenika*, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Zagreb, 1995.

<sup>24</sup> O životu i djelu o. Bernardina Škrivanića vidi: [Darko DEKOVIĆ, ur.], *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, ZR, Matica hrvatska – Ogranak Rijeka i Hrvatska kapucinska provincija, Rijeka, 1997.

<sup>25</sup> IGNOTUS [F. BINIČKI?], »Nepoznati borci za slobodu Hrvatske«, *Hrvatska Duša*, Zagreb, 1923., knj. II., 333.

da bi je morali potpisati »hrvatski biskupi i odlični svjetovnjaci«. <sup>26</sup> Bilo je dogovoreno da biskup Mahnić sastavi spomenicu uz pomoć vlč. Biničkog i o. Miloševića.

Na izradbi spomenice radilo se užurbano, jer se očekivalo da će Italija uskoro ući u rat na strani Antante. Kada je prva verzija spomenice bila napisana, ponovno je, 6. ožujka 1915., bio sazvan sastanak kod riječkih kapucina. Na tom je sastanku bilo prisutno mnogo više osoba, hrvatskih i slovenskih katoličkih svećenika i svjetovnjaka. <sup>27</sup> Vlč. Milan Pavelić <sup>28</sup> bio je zadužen da skupi potpise hrvatskih i slovenskih crkvenih dostojanstvenika i svjetovnih uglednika. No budući da je to bilo skopčano s nepremostivim teškoćama, od toga se odustalo pa je »Spomenicu«, kako se čini, potpisao samo biskup Mahnić. <sup>29</sup>

Iako su slovenski predstavnici – vlč. dr. Ivan Evanđelista Krek i vlč. dr. Anton Korošec – bili na riječkom sastanku, predloženo je da se »Spomenica« uputi predstavnicima Slovenske ljudske (pučke) stranke (SLS). Biskup Mahnić je odnio »Spomenicu« u Ljubljani kod kneza-biskupa Antona Bonaventure Jegliča. Na sastanku koji je uslijedio okupila se slovenska crkveno-politička elita. Osim vlč. Korošca i vlč. Kreka, koji su se sa sadržajem »Spomenice« suglasili još u Rijeci, sastanku su prisustvovali: dr. Ivan Šušteršič, tada vodeća osoba SLS-a, hrvatski pravaški političar i dalmatinski zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču dr. Ante Dulibić, dr. Božo Vukotić, dvorski savjetnik i biskup Mahnić. <sup>30</sup> Pošto je »Spomenica«, koju je biskup Mahnić preveo na »klasičnu latinštinu«, <sup>31</sup> bila prihvaćena i u Rijeci i u Ljubljani, mogla je biti uručena papi Benediktu XV. <sup>32</sup> Na sastanku je bilo predloženo da biskup Mahnić »Spomenicu« osobno odnese Papi, no do toga nije došlo. <sup>33</sup> »Spomenicu« poznatu pod imenom »Riječka« ili »Mahnićeva« u Rim su odnijeli o. Milošević i o. Miroslav Škrivanić, nećak o. B. Škrivanića. <sup>34</sup>

<sup>26</sup> Isto.

<sup>27</sup> Osim biskupa Mahnića, vlč. Biničkog i o. Miloševića, bili su nazočni: don Frano Bulić, dr. Matko Laginja, dr. Ante Dulibić, vlč. Milan Pavelić, dr. Petar Rogulja, vlč. dr. Ivan Evanđelista Krek, vlč. dr. Anton Korošec, o. Miroslav Škrivanić, vlč. Vjekoslav Spinčić, Dinko Trinajstić, dr. Šime Kurelić i vlč. Josip Grašić. (Vidi: I. RADIĆ, *nav. dj.*, 187–188; F. BINIČKI, *Moje tamnovanje. Uspomene iz nedavnih dana*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1942., 13–14; Janko PLETERSKI, *Prvo opredjeljenje Slovenaca za Jugoslaviju*, Nolit, Beograd, 1976., 75–76; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 160; P. GRGEC, *Dr. R. Eckert*, 305.

<sup>28</sup> O životu i radu vlč. Milana Pavelića vidi: Josip BADALIĆ, »Pjesnik Milan Pavelić i Hrvatski katolički pokret«, *Marulić. Časopis za književnost i kulturu*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 22/1989., br. 6, 733–737; ISTI, *Milan Pavelić, svećenik i pjesnik (Životopis)*, Zagreb, 1972.

<sup>29</sup> »Zaboravljeno poglavlje iz hrv.[atske] prošlosti«, *Narodna Politika* (dalje: NP), Zagreb, 7/1924., br. 16, 3; Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994., 336.

<sup>30</sup> J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 336; Ljubo BOBAN, »Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića (1914–1934)«, u: *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije. Dokumentima i polemikom o temama iz novije povijesti Jugoslavije*, Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1987., 98.

<sup>31</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 188.

<sup>32</sup> J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 336.

<sup>33</sup> Bogdan KRIZMAN, »Predavanje Antona Korošca o postanku Jugoslavije«, *Historijski pregled. Časopis za nastavu istorije, Organ Saveza istoriskih društava F[ederativne] N[arodne] R[epublike] J[ugoslavije]*, Zagreb, 5/1959., br. 1, 66.

<sup>34</sup> Lj. BOBAN, »Prilozi«, 99; F. BINIČKI, *nav. dj.*, 14. O. Milošević je »Spomenicu« sakrio u svom putnom kovčegu. (Juraj KOCIJANIĆ, *Pape i hrvatski narod*, Naklada »Nadbiskupske tiskare«, Zagreb, 1927., 432.)

Na žalost, tekst »Spomenice« trenutno nije dostupan,<sup>35</sup> te se ne može sa sigurnošću utvrditi što je sve u njoj zaista pisalo i što su njezini autori tražili od pape Benedikta XV.<sup>36</sup> Nedvojbeno je da je dio hrvatskih katoličkih svećenika, predvođenih biskupom Mahnićem, te dio predstavnika slovenskoga katoličkog klera zajedno s vodstvom SLS-a zahtijevao od Pape da se osigura teritorijalno ujedinjenje hrvatskih i slovenskih zemalja neovisno o ishodu rata.

Osim papi Benediktu XV., primjerak »Spomenice« uručen je i tadašnjem državnom tajniku kardinalu Pietru Gasparriju.<sup>37</sup>

Premda je teško govoriti o neposrednim uspjesima koje je »Spomenica« eventualno ostvarila, može se pretpostaviti da je »Svibanjska deklaracija«, na neki način, bila njezina posljedica.<sup>38</sup>

### b) *Biskup Mahnić i »Svibanjska deklaracija« (1918.)*

Poslije smrti cara i kralja Franje Josipa I. (1916.) južnoslavenski političari u Monarhiji počeli su se sve više usmjeravati prema zahtjevu za što većom, odnosno, po mogućnosti potpunom samostalnošću njihovih tada administrativno-politički razjedinjenih zemalja. Zahtjev su temeljili na »narodnom načelu« i na »hrvatskom državnom pravu«. Ova su dva načela bila izričito istaknuta u »Svibanjskoj deklaraciji«<sup>39</sup> »Jugoslavenskog kluba« u Carevinskom vijeću u Beču (1917.).

U hrvatskim zemljama podrška »Svibanjskoj deklaraciji« doseže svoj vrhunac u svibnju 1918., kada je biskup Mahnić započeo objavljivati seriju svojih članaka u zagrebačkom katoličkom dnevniku »Novine«. <sup>40</sup> U prvom članku biskup je pobijao prigovor da je »Deklaracija« atentat na katolicizam u korist »srpskog pravoslavlja«. Zanimljivo je da je taj članak u cijelosti zaplijenila cenzura, što treba dovesti u vezu s odlukom austrijskog Ministarstva unutarnjih poslova o zabrani svake javne podrške »Deklaraciji«. <sup>41</sup> Toj zapljeni

<sup>35</sup> »Spomenica« se čuva u vatikanskom arhivu i dosad nije bila dostupna historičarima i široj javnosti. Predviđeno je da na međunarodnom znanstvenom skupu »Hrvatski katolički pokret« (Zagreb, 29.–30. ožujka 2001.) fra Tomislav Mrkonjić priopći stvarni sadržaj »Spomenice«.

<sup>36</sup> Izgleda da je u »Spomenici« neosporno sljedeće: »Ostane li Austrija, hrvatske se i slovenske zemlje imadu sjediniti sa sijelom u Zagrebu. S ostalim zemljama samo personalna unija. Propadne li Austrija, hrvatski i slovenski narod sporazumno s velikim vlastima imaju sebi izabrati vladara.« (IGNOTUS, *nav. dj.*, 334–335.) Usporedi i dnevnički zapis biskupa Jegliča o »Spomenici«. (Vidi: J. PLETERSKI, *nav. dj.*, 73–74.)

<sup>37</sup> Marijo MATULIĆ, »Postanak Jugoslavije«, *Seljački Kalendar*, Zagreb, 1927., za god. 1928., 42.

<sup>38</sup> Vidi: F. BINIČKI, *nav. dj.*, 14.

<sup>39</sup> »Potpisani narodni zastupnici u 'Jugoslovenskom klubu' udruženi, izjavljuju, da na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava, zahtijevaju ujedinjenje svih zemalja u monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo, pod žezlom Habsburško-lorenske dinastije, te će se sa svom snagom zauzeti za ostvarenje ovoga zahtjeva svoga jednog te istog naroda. [...]« (Nav. prema: Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.–1919.*, Matica hrvatska, Zagreb, 1920., 94.)

<sup>40</sup> Vidi: Ante [Antun] MAHNIĆ, »Jugoslavenstvo i katolicizam«, *Novine*, Zagreb, 5/1918., br. 104, 1; ISTI, »Liberalizam, dualizam i centralizam – evo naših grobara!«, *isto*, br. 104, 1; ISTI, »Zvanje hrvatskog naroda«, *isto*, br. 108, 1; ISTI, »Politika hrvatskih katolika«, *isto*, br. 109, 1.

<sup>41</sup> I. VITEZIĆ, »Mahnić«, 581; PERTINAX [M. MATULIĆ], »Branic Crkve i naroda«, *Hrvatska Straža* (dalje: *HS*), Zagreb, 1/1929., br. 107, 1; J. PLETERSKI, *nav. dj.*, 248.

i neprestanom cenzorskom kljaštrenju ostalih biskupovih članaka posvećenih »Svibanjskoj deklaraciji« nastojalo se doskočiti tako da su ih zagrebački bogoslovi širili u šapirografiranom obliku.<sup>42</sup>

Prigovore koje su protivnici »Deklaracije« formulirali u tri točke, tj. da se oni koji stoje na »programu hrvatsko-slovensko-srpskog ujedinjenja u jednu državnu skupinu, [čine] krivima trostrukog atentata: na katolištvo, izdajući katoličku stvar srpskom pravoslavlju; na hrvatstvo, stupajući u državnu zajednicu sa srpstvom; na Austriju, idući za političkim ciljevima, koji ugrožavaju opstanak Monarhije!«, biskup Mahnić je u potpunosti odbacio.<sup>43</sup> Osporavajući postojanje »drugog atentata«, tj. onoga »na hrvatstvo«, biskup kaže: »Srbi žive s nami i među nami. Srpstvo je činjenica. [...] Što je [...] za hrvatsku i katoličku stvar bolje: navijestiti rat srpstvu do istrage, ili tražiti s njim prijateljski modus vivendi? [...] Srbi su nam [...] braća po krvi i jeziku.«<sup>44</sup> Pišući o »trećem atentatu«, tj. onom »na Austriju«, Mahnić je ustvrdio sljedeće: »Ništa nije u interesu Monarhije poželjnije nego osnivanje jugoslavenske države, kako je zamišljena svibanjskim programom.«<sup>45</sup>

U obrani »Deklaracije« biskup Mahnić se poslužio i – »svrhunaravnim razlogom«. On je, naime, očekivao pozitivan razvoj događaja glede uspostave crkvenog jedinstva između Katoličke crkve i pravoslavlja na Balkanu – »Evo narode hrvatski, na naumu Providnosti, u savjetu je Trojednog Boga zaključeno, da preuzmeš među rođenom braćom, koja bijahu krivnjom kobnih slučajeva kroz tisuću godina podijeljena, poslanstvo ujedinjenja.«<sup>46</sup>

Premda su politički i ideološki protivnici biskupa Mahnića upravo te njegove riječi koristili kao najočitiiji dokaz »prozelitskih težnji« unutar Katoličke crkve,<sup>47</sup> ovdje je bila riječ o specifičnom obliku ekumenizma (»ćirilo-metodska ideja«), odnosno nastojanju oko jedinstva kršćanskih crkava na Istoku i Zapadu.<sup>48</sup> Razlažući svoje misli o Balkanu i slaven-skom Istoku, biskup Mahnić je odlučno zagovarao »slavensku uzajamnost« kao najbolju branu protiv »germanskog imperijalizma«. Prema njegovu shvaćanju, taj je imperijalizam bio »nerazdruživo« vezan s protestantizmom, koji je, pak, za svoju »naravnu posljedicu« imao – »potpuno bezvjerstvo.«<sup>49</sup> Prema svemu sudeći, biskupa Mahnića u tom času nisu mučile brige o mogućnosti, po Hrvate nadasve opasnih – »slavenskih imperijalizama«, odnosno »velikog« ruskog imperijalizma i »malog« srpskog.<sup>50</sup>

Pobrkavši u svojoj obrani »Svibanjske deklaracije« politiku i religiju, Mahnić se sam doveo u nezavidan položaj da ga se moglo optuživati za zloporabu katoličke vjere u poli-

<sup>42</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 188–189.

<sup>43</sup> A. MAHNIĆ, »Jugoslavenstvo i katolicizam«, 1.

<sup>44</sup> *Isto.*

<sup>45</sup> *Isto.*

<sup>46</sup> A. MAHNIĆ, »Zvanje hrvatskog naroda«, 1.

<sup>47</sup> Vidi: V. NOVAK, *nav. dj.*, 54–65.

<sup>48</sup> U vrijeme pojave »Svibanjske deklaracije« u vrhovima Katoličke crkve bilo je prisutno pojačano zanimanje za pravoslavlje, što je bilo vidljivo i iz osnutka papinskog Orijentalnog instituta u Rimu. (Vidi: Stjepan Križin SAKAČ, »Papinski Orientalni Institut u Rimu«, *Vrhbosna. Katoličkoj prosvjeti*, Sarajevo, 35/1921., br. 7 i 8, 73–78.)

<sup>49</sup> A. MAHNIĆ, »Politika hrvatskih katolika«, 1.

<sup>50</sup> J. KRIŠTO, *nav. dj.*, 360.

tičke svrhe, dakle – klerikalizam. No ako je tada u Hrvata bilo katoličkog klerikalizma, onda je on mogao biti samo u funkciji stvaranja – Kraljevine SHS.

Ovakvo Mahnićevo pisanje u prilog »Deklaraciji« imalo je različite razloge: 1) sigurno je da je krčki biskup strahovao zbog ugroženosti Slovenaca od Nijemaca te od talijanske opasnosti kako za Slovence tako i za Hrvate; 2) slabo utemeljeni optimizam glede stvaranja crkvenog jedinstva (unije) između pravoslavlja i katolicizma na Balkanu (»ćirilo-metodska ideja«); 3) nedovoljno poznavanje prave biti velikosrpstva; 4) nekritičko prihvaćanje ideje jugoslavenstva; 5) utjecaj projugoslavenski orijentiranih pojedinaca (I. E. Krek, A. B. Jeglič i dr.).<sup>51</sup>

U hrvatskoj političkoj javnosti Mahnićevi su članci osim na odobravanje istomišljenika naišli i na dvostruko osporavanje: iz krugova hrvatske liberalne inteligencije i dijela katoličkoga svećenstva pravaško-»frankovačke« političke orijentacije. Juraj Demetrović, bivši socijaldemokrat koji je prešao u tabor političara liberalnih nagnuća, vidio je u Mahnićevu »poslanstvu ujedinjenja« – »*rimski Drang nach Osten*«. <sup>52</sup>

Pop Stipe pl. Vučetić, »frankovački«-pravaš, bio je neumoljiv u svojoj osudi Mahnićeve apologije »Deklaracije«: »[...] jugoslavenskom svibanjskom deklaracijom tok hrvatske politike navrnut [je] u protuhrvatske jugoslavenske ciljeve. Bezdvojbeno sledi, da je katoličkoj vjeroispoviesti namijenjena Judina plaća za uslugu jugoslavenske propagande«. <sup>53</sup>

Javno istupanje biskupa Mahnića za politiku »Svibanjske deklaracije« nije moglo ostati nezamijećeno. Tadašnje austro-ugarske vojne vlasti opetovano su zahtijevale da se Mahnić – »konfinira«. <sup>54</sup> Posljednjih ratnih mjeseci bilo je, čak, planirano da ga se ukloni s Krka, zajedno s cijelim njegovim kaptolom i još petnaest tamošnjih svećenika. Ovo su, navodno, u posljednji čas spriječili tadašnji austrijski namjesnik u Trstu Fries-Skeneu i ministar-predsjednik Karl Hussarek. <sup>55</sup> Iako je bilo očito da je austrijskoj vladi Mahnićevo zauzimanje za politiku »Svibanjske deklaracije« postajalo sve neugodnije, te ga se stoga u više navrata diskretno upozoravalo da se »ne igra vatrom«, on se na to nije obazirao. <sup>56</sup> Konačno je predsjednik vlade uputio biskupu pismo, – 24. rujna 1918., u kojemu mu je zaprijetio da će ga, ukoliko ne prestane s »jugoslavenskom propagandom«, vlada znati – »mit ganzer Staatsgewalt zerdrücken« (»sartri svom silinom državne vlasti«)! <sup>57</sup> Skori vojno-politički slom Austro-Ugarske Monarhije učinio je ovu otvorenu prijetnju bespredmetnom.

<sup>51</sup> I. VITEZIĆ, »Die Römisch-katholische Kirche«, 373.

<sup>52</sup> J.[uraj] D.[EMETROVIĆ], »Klerikalizam i narodno jedinstvo«, *Hrvatska Njiva*, Zagreb, 2/1918., br. 32, 552.

<sup>53</sup> Stipe VUČETIĆ, »Značaj jugoslavenske propagande«, *Hrvatska*, Zagreb, 1918., br. 2082, 1.

<sup>54</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 233.

<sup>55</sup> *Isto*, 233–234; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 189–190; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148.

<sup>56</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 234; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 190.

<sup>57</sup> *Isto*; PERTINAX, *nav. dj.*, 1; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148. Hussarek je, istog dana, uputio slično »dugačko upozoravajuće pismo« i ljubljanskom knezu-biskupu A. B. Jegliču. (Vidi: J. PLETERSKI, *nav. dj.*, 342–345.)



## II. Biskup Mahnić i talijansko zauzeće Krčke biskupije (1918.–1920.)

Današnja Krčka biskupija obuhvaća otoke: Krk, Rab, sjeverni dio Paga, Cres, Lošinj, Ilovik (Sv. Petar), Susak, Unije, te Velike i Male Srakane. Još od ranokršćanskih vremena na tom su području bile tri biskupije – Krčka, Rapska i Osorska. Bulom pape Leona XII. »Locum beati Petri« (1828.) ukinute su Rapska i Osorska biskupija, te pripojene Krčkoj. Te su biskupijske granice ostale nepromijenjene sve do sklapanja ugovora u Rapallu (1920.), kada je Italiji pripalo područje bivše Osorske biskupije. Do novih promjena granica Krčke biskupije došlo je nakon završetka Drugoga svjetskog rata.<sup>58</sup>

### a) Otpor biskupa Mahnića talijanskoj okupaciji njegove biskupije (1918.)

Dva dana nakon što je Hrvatski sabor donio povijesnu odluku o prekidu svih državno-pravnih veza s carevinom Austrijom i kraljevinom Ugarskom (29. listopada 1918.), u gradu Krku je osnovan Privremeni Kotarski odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (NV SHS). Sljedećih je dana uslijedilo osnivanje mjesnih odbora NV SHS (Vrbnik, Baška, Omišalj, Dobrinj, Vrh i dr.). Stalni Kotarski odbor NV SHS za otok Krk konstituiran je 5. studenoga 1918., a smjestio se u biskupskom dvoru.<sup>59</sup>

Nakon vojnog sloma Monarhije talijanska je vojska prvih dana studenoga 1918. započela zaposjedati sve one teritorije na istočnojadranskoj obali koji su joj bili obećani »Londonskim ugovorom«,<sup>60</sup> ali i mnogo više od toga. Talijanska vlada odbila je priznati novoosnovanu, ali kratkotrajnu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba (29. listopada – 1. prosinca 1918.), a prema njezinom teritoriju odnosila se kao prema dijelovima poražene Monarhije.<sup>61</sup> Talijanska okupacijska vojska iskrcala se na Krku 15. studenoga 1918. godine. Njezini su zapovjednici u početku izjavljivali da dolaze u ime sila Antante, tj. kao saveznici.<sup>62</sup>

<sup>58</sup> K.[runoslav] DRAGANOVIĆ – J.[osip] BUTURAC, *Poviest Crkve u Hrvatskoj. Priegled od najstarijih vremena do danas*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1944., 119; J. BUTURAC – A. IVAN-DIJA, *nav. dj.*; 271; [K. DRAGANOVIĆ i dr., ur.], *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji. Cerkev v Jugoslaviji 1974*, Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975, 454–455.

<sup>59</sup> P. STRČIĆ, *Otok Krk 1918*, 10–11; ISTI, *Grada*, 19.

<sup>60</sup> Vidi: Milan MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915. Prilog povijesti borbe za Jadran 1914.–1917.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960.

<sup>61</sup> P. STRČIĆ, *Otok Krk 1918*, 11; Dragovan ŠEPIĆ, »Talijanski iredentizam na Jadranu. Konstante i transformacije«, *Časopis za suvremenu povijest*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 7/1975., br. 1(17), 18; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 318.

<sup>62</sup> Opširnije o talijanskoj okupaciji Krka vidi u: D. ŠEPIĆ, »Istra uoči konferencije. (Talijanska okupacija Istre 1918. i istarski Hrvati)«, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1961., 361–362; P. STRČIĆ, »Protestna spomenica Vrbničana talijanskom komandantu okupacionih snaga na otoku Krku godine 1918.«, p. o. iz: *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, Rijeka, br. X/1964–1965., 107–113; ISTI, »Dva izvještaja o talijanskoj okupaciji kvarnerskih otoka od 1918. do 1919.«, *Istarski mozaik*, Pula, [5]/1967., br. 4–5, 257–258; ISTI, *Otok Krk 1918*, 13–17; ISTI, *Grada*, 9–22; B. KRIZMAN, »Talijanska okupacija na Jadranu i misija A. Tresić-Pavičića 1918. god.«, *Pomorski zbornik*, Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, Zadar, 1967., knj. 5, 654; D. ŠEPIĆ, *Italija, Saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*, Školska knjiga, Zagreb, 1970., 381.

Iako je nastojao biti potpuno korektan prema talijanskim vojnim vlastima, Mahnić je u njihovoj prisutnosti vidio samo – provizornu vlast.<sup>63</sup>

Za razliku od Mahnića Talijani svoju prisutnost na Krku nisu doživljavali kao nešto privremeno. Oni su odmah počeli otpuštati njima nepoćudne hrvatske činovnike, isticati svoje zastave, zatvarati hrvatske čitaonice i sl. Malobrojni domaći Talijani i »talijanaši«, zajedno s pridošlicama, krenuli su u akciju za pripojenje Krka Kraljevini Italiji. Zaredale su brojne provokacije. Zidovi biskupske palače bili su izlijepljeni plakatima na kojima je pisalo – »O Italia, o morte!« (»Ili Italija, ili smrt!«.<sup>64</sup> Nisu bili rijetki ni pokliči: »Dolje biskup!« i »Hoćemo biskupa Talijana!«.<sup>65</sup> Ništa manje bezazlena nije bila ni provokacija s promjenom imena ulice u kojoj se nalazi(la) biskupska palača – »Via Giordano Bruno«.<sup>66</sup> Mahnić se nije dao isprovocirati ovim niskim udarcima.

U skladu sa svojim biskupskim ovlastima Mahnić je dopuštao sebi podređenom svećenstvu da služi latinske tihe mise s propovijedima na talijanskom jeziku za talijanske vojničke posade smještene u raznim mjestima na teritoriju Krčke biskupije.<sup>67</sup> No kada su talijanske vojne vlasti zatražile da se, iz čisto političkih razloga, pjeva svečana misa za talijanskoga kralja Viktora Emanuela III., biskup je to najodlučnije otklonio: »Nijesmo u Italiji«.<sup>68</sup>

Nasrtaji vojnih vlasti na svećenstvo Krčke biskupije bili su svakodnevna pojava. Dio nepokornih svećenika bio je zatvoren, dio zatočen, a neki su bili prognani u Italiju. (Uskoro su se, među prvima, na udaru našli i biskupovi najbliži suradnici: pop Mate Polonijo, kancelar, vlč. A. Pilepić,<sup>69</sup> tajnik i vlč. Josip Palčić, aktuar. Sva su trojica bila prisilno odvedena na Sardiniju.<sup>70</sup>) Ne mogavši dopustiti da okupacijske vlasti na takav način postupaju

<sup>63</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 234–235; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 192; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 34; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148.

<sup>64</sup> Vidi: *NP*, 2/1919., br. 58, 4. (Nav. prema: P. STRČIĆ, *Grada*, 153.)

<sup>65</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 191.

<sup>66</sup> *Isto*; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148.

<sup>67</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 234–235; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 192; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 3; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148. »Il Clero [...] è [...] pronto di provvedere ai bisogni spirituali dell'esercito italiano come abbastanza ha dimonstra[to] coi fatti in questo breve tempo [...]« (»Svećenstvo je [...] spremno pobrinuti se za duhovne potrebe talijanske vojske, kao što je to pokazalo u ovom kratkom vremenu [...]«). (Mahnićev dopis – Krk, 6. prosinca 1918. – Zapovjedništvu talijanske vojske u Krku; objavljeno u: P. STRČIĆ, *Otok Krk 1918*, 162. Vidi Mahnićev dopis na talijanskom jeziku, Krk, 7. prosinca 1918., upućen zapovjedniku talijanskih okupacijskih snaga u Krku; objavljeno u: *isto*, 167–169.)

<sup>68</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235; V. NOVAK, *nav. dj.*, 109; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148.

<sup>69</sup> Sudbina odvedenog svećenika Pilepića bila je toliko neizvjesna da se, čak, pronio glas da je u internaciji umro: »Tajnik biskupa Mahnića umro je od patnje i glada na Sardiniji [...]« (»... Ante Pilepić«, *NP*, 2/1919., br. 166, 1.)

<sup>70</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 192; V. NOVAK, *nav. dj.*, 109; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 34; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148. O sudbini progonjenih krčkih svećenika i redovnika, te njihovih župa i samostana vidi: Fran BARBALIĆ, *Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1931., 27–30. Također vidi: »Dr. Mahnić i persekucije Talijana«, *NP*, 2/1919., br. 41, 2; »Izgon franjevac konventuala iz Cresa«, *isto*, br. 72, 3–4; »Čežnja za slobodom (Dopis s Lošinja)«, *Isto*, br. 183, 3; Šime PICINIĆ, »U talijanskom sužanjstvu«, *isto*, br. 194, 1, br. 195, 2 i br. 196, 3; Anton MRAKOVČIĆ-ANDRAČIĆ, »Moji susreti s talijanskim okupatorom u Puntu 1920/21. godine«, *Krčki zbornik Povijesnog društva otoka Krka, Podružnice Povijesnog društva Hrvatske*, Krk, 1970., sv. 1, 385–395.

s njegovim svećenicima, biskup je odlučno zahtijevao da mu se podastru valjani razlozi koji su doveli do primjene tako oštrih mjera. Držeći talijanske razloge »protuzakonomit« i »odioznom«, Mahnić je u svojim protestnim dopisima znao upotrijebiti i »oštar ton«. Stoga nije bio rijedak slučaj da su mu oni vraćani s napomenom: »Cosi non si scrive a un commando italiano« (»tako se ne piše talijanskom zapovjedništvu«).<sup>71</sup>

Položaj biskupa Mahnića postao je veoma težak. Talijanske okupacijske vlasti odlučile su mu uskratiti nesmetan povratak na Krk, ako otputuje u Zagreb na zasjedanje Biskupske konferencije (27.–29. studenoga 1918.).<sup>72</sup> Mahnić je de facto postao »zatočenik« u svom biskupskom dvoru.<sup>73</sup>

Talijanska vojnička nasilja i teritorijalne aspiracije bile su povod da biskup Mahnić, na samu Staru godinu 1918., uputi »Spomenicu« (»Memorandum«) Mirovnoj konferenciji u Parizu, koja je započela s radom dva i pol tjedna kasnije (18. siječnja 1919.).<sup>74</sup> Obraćajući se sudionicima konferencije »u ime pravice i slobode«, biskup Mahnić, između ostalog, piše:

<sup>71</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235.

<sup>72</sup> D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 327; D. R. ŽIVOJINOVIĆ – D. LUČIĆ, *nav. dj.*, 224 i 232; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 28. »Pišući [Mahnić] sâm bio je od zagrebačkoga nadbiskupa [Antuna Bauera] zajedno uz druge hrvatske (i slovenske) biskupe pozvan u Zagreb na sastanak, gdje se imalo vijećati o vjerskim i crkvenim pitanjima, što ih episkopatu silom nameću (savremene iznimne) prilike. Kad pišući zamoli talijansko zapovjedništvo, da bi mu dalo propusnicu u Zagreb, ovo mu odvratilo, da može doduše otići u Zagreb, ali se podnipošto (ne može) vratiti kući.« (»Spomenica« biskupa Mahnića – Krk, 31. prosinca 1918. – upućena Mirovnoj konferenciji u Pariz; nav. prema: P. STRČIĆ, *Grada*, 87–88.) Na konferenciji se govorilo i o talijanskoj okupaciji dijelova istočnojadranske obale. Splitski biskup dr. Juraj Carić oštro je osudio postupke talijanskih okupacijskih vlasti. Kasnija Carićeva diplomatska aktivnost pokazuje da su katolički biskupi u Državi SHS bili suglasni da on javno istupa u ime svećenstva, kako u okupiranim tako i u neokupiranim područjima. (D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 324–325; D. R. ŽIVOJINOVIĆ – D. LUČIĆ, *nav. dj.*, 224–226.) O diplomatskom djelovanju biskupa Carića vidi: D. R. ŽIVOJINOVIĆ, »Splitski biskup dr. Juraj Carić i borba protiv italijanske politike u Dalmaciji 1918–1919. godine«, *Istorijski glasnik*, Organ Društava istoričara SR Srbije, Beograd, 1966., br. 2–3, 145–167; ISTI, »Sukob«, 255–273.

<sup>73</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 192.

<sup>74</sup> Vidi: [V. P. POTEKIN, ur.], *Historija diplomacije. Diplomacija u razdoblju pripremanja drugoga svjetskog rata (1919.–1939.)*, Treći svezak, Matica hrvatska, Zagreb, 1951., 19–46. O djelovanju jugoslavenskih diplomatskih predstavnika na Mirovnoj konferenciji u Parizu vidi: B. KRIZMAN, »Saveznički ultimatum u jadranskom pitanju siječnja 1920. godine«, *Jadranski zbornik* (dalje: *JZ*), Prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog primorja, Povijesno društvo Hrvatske, Podružnice u Rijeci i Puli, Rijeka – Pula, 2/1957., 199–236; ISTI, »Dalmacija na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine. (Skica za monografiju)«, *Mogućnosti*. Časopis za književnost, umjetnost i kulturna pitanja, Pododbor Matice hrvatske Split, Split, 5/1958., br. 2, 137–147, br. 3, 219–225 i br. 4, 320–325; ISTI, »Jadransko pitanje pred našom delegacijom na Pariškoj mirovnoj konferenciji do potpisivanja ugovora s Njemačkom (28. lipnja 1919.)«, u: *JZ*, 291–313; Ante SMITH PAVELIĆ, *Dr. Ante Trumbić. Problemi hrvatsko-srpskih odnosa*, Knjižnica Hrvatske revije, München, 1959., 233–267; Andrej MITROVIĆ, »Aprilski pregovori o Jadranskom pitanju na konferenciji mira 1919. godine. (Sa osvrtom kako su oni pripremljeni)«, u: *Istorija XX veka*, ZR, VIII, Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, Beograd, 1966., 271–359; ISTI, »Mirovna delegacija Kraljevine SHS i deklaracija V. Vilsona od 23. aprila 1919.«, u: *ZFF*, 1968., knj. X–1, 473–495; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, »Jadransko pitanje u periodu između potpisivanja primirja sa Austro-Ugarskom i početak pariske Mirovne konferencije, 1919. godine«, u: *ZFF*, 1968., knj. X–1, 431–456. Također vidi: [F. ŠIŠIĆ, ur.], *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu. Zbirka akata i dokumenata*, Matica hrvatska, Zagreb, 1920.; [B. KRIZMAN – Bogumil HRABAK, ur.], *Zapisi sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*, Serija III – Grada, Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, Beograd, 1960.

»[...] Okupacija se kvarnerskih otoka po kr.[aljevskoj] talijanskoj vojsci provela u mjesecu novembru postupce: počevši od Lošinja, protegla se na Cres, Krk, Rab, Pag. Od prvog je početka talijanska okupacija pokazala značaj neprijateljske invazije s očitom namjerom definitivnoga pripojenja kvarnerskih otoka talijanskome kraljevstvu. [...] Glavnim kamenom smutnje, o koji se osvajačka politika Italije u ovim stranama spotiče, jest u prvom redu *slavenski liturgički jezik i hrvatsko narodno svećenstvo*. [...]

Hoće li se, da se svijetu utvrdi mir, treba da se internacionalni odnošaji uredi na temeljima pravde.

Ako igdje, pogotovo je to od prijeke potrebe u ovim stranama, gdje od trinaest vijekova pribiva troimeni hrvatsko-srpski-slovenski narod. [...]

Jugoslavija sačinjava vezu između Istoka i Zapada, orijentacionu tačku internacionalne evropske politike, ključ riješavanju istočnoga pitanja, koje od dva tri vijeka amo potresa svijetom, a ono je i pravim zadnjim uzrokom najnovijeg svjetskog rata. Svaka pogriješka u riješavanju jugoslavenskoga pitanja mogla bi uroditi najkobnijim nedoglednim posljedicama za Evropu. [...]

Istočna obala Adrije po prirodnom i Božjem zakonu pripada Jugoslavenima, htjeti ove strane pripojiti Italiji, počinila bi se u nebo vapijuća nepravda, pogotovo jer bi se u tom slučaju milijun Slavena silom podvrgao stranoj vlasti, koja već sada ni za čim više ne gine, nego kako bi što prije i u crkvi i izvan izbrisala svaki trag slavenskoj misli i životu. Ovakvo riješenje jugoslavenskog pitanja nosilo bi u sebi zametke novih međunarodnih zapletaja i sukoba. Jugoslavenski narod nije mrtva masa, iz koje bi se dala skalupiti koja mu drago tvorba. [...] Jugoslaveni otklanjaju novoga ugnjetavača, koji im se silom nameće, a čvrsto se nadaju, da im ga slavobitni saveznici, koji su pošli u rat za slobodu tlačenih naroda, ne će nametnuti. Jugoslaviji su krajevi uz Jadransko more pluća, na koja ona diše; s njima Jugoslavija živi i umire. Svaki pokušaj, da joj se ove zemlje otmu i da se ona otišne od mora, udarit će na skrajnji otpor. [...]

Neka se pomisli, da jugoslavensko pitanje jest istovjetno s balkanskim pitanjem, a balkansko pitanje opet sačinjava prvo i najvažnije poglavlje istočnoga pitanja. Svako bi drmanje na eksistenčnim uslovima jugoslavenske države moglo opet na srijedu iznijeti istočno pitanje u čitavoj strahoti svojoj i prouzročiti opću konflagraciju. [...]»<sup>75</sup>

Mahnićeve »Spomenice« nije pobudila pozornost sila pobjednica na Mirovnoj konferenciji.<sup>76</sup>

<sup>75</sup> Nav. prema: P. STRČIĆ, *Grada*, 84–85, 89–90. Mahnić je u »Spomenici« naveo i sve konkretne slučajeve proganjanja hrvatskoga katoličkog svećenstva u Krčkoj biskupiji od strane talijanskih vojnih vlasti. (Vidi: *isto*, 85–87.) Cjelovit tekst »Spomenice« objavljen je, također, u: D. R. ŽIVOJINOVIĆ – D. LUČIĆ, *nav. dj.*, 227–232. Dijelovi »Spomenice« objavljeni su u: »Uapšenje biskupa Mahnića«, *NP*, 2/1919., br. 136, 3; »'Journal des Debats' o uapšenju biskupa Mahnića«, *KL*, 70/1919., br. 22, 263–264; »Otac katoličkog pokreta. (Prigodom 70-godišnjice dra A. Mahnića)«, *NP*, 3/1920., br. 169, 2; »† Dr Antun Mahnić«, 390–391; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 258–259; PERTINAX, *nav. dj.*, 1–2; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 192–193; V. NOVAK, *nav. dj.*, 109–110; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 35; A. BENVIN, *nav. dj.*, 317; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 148–149. Sadržaj »Spomenice« se spominje u: D. ŠEPIĆ, »Istra«, 370–371 i 381; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 333–334; D. KLEMENČIĆ, *nav. dj.*, 14; M. BENEDIK, *nav. dj.*, 129–132; S. VITKOVIĆ, *nav. dj.*, 386.

<sup>76</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 193; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 35; M. BENEDIK, *nav. dj.*, 132; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 149.

b) *Sukob biskupa Mahnića s podadmiralom Umbertom Cagnijem (1918.–1919.)*

Zapovjednik talijanske ratne mornarice na sjevernom (gornjem) Jadranu, podadmiral Umberto Cagni, učinio je presudan korak u daljnjem zaoštavanju već ionako zategnutih odnosa s biskupom Mahnićem i njegovim svećenstvom. On je u svom službenom dopisu,<sup>77</sup> Pula, 28. prosinca 1918., zatražio od Mahnića da mu dostavi popis svih onih župa u Krčkoj biskupiji u kojima se, prema dopuštenju Svete Stolice »glagoljalo«, tj. u kojima se sv. misa služila na staroslavenskom jeziku.<sup>78</sup> U istom je dopisu podadmiral izvijestio biskupa o, navodnoj, dragovoljnoj ostavci malološinjskoga župnika dr. Kvirina Klementa Bonefačića.<sup>79</sup>

Mahnićev odgovor, Krk, 3. siječnja 1919., bio je odlučan: »Vaša me preuzvišenost zamolila, neka pošaljem imenik onih meni podređenih crkava, u kojima se dozvolom papinog dekreta od 18 dec.[embra] 1906. u liturgiji upotrebljuje slavenski jezik. Preuzvišenost će izviniti, ne odazovem li se tom zahtjevu i to iz razloga, što kao biskup ne mogu da priznajem Vaše preuzvišenosti kao predstojnika, kojemu sam dužan davati odgovor o svom crkvenom poslovanju. Bez sumnje bi se V.[aša] p.[reuzvišenost] čudila, kad bih zatražio, da mi pokaže svoje punomoći, kako bih prosudio, drži li se V.[aša] p.[reuzvišenost] naloga, koje Vam je povjerila ententa. U zahtjevu V.[aše] p.[reuzvišenosti] ne vidim nego samo pokušaj, da se nadzire moja crkvena oblast glede izvršivanja liturgičkih propisa, izdanih od Sv.[ete] Stolice. Slobodno je Vašoj preuzvišenosti, da se obrati u tom pogledu na Sv.[etu] Stolicu, koju jedinu priznajem za mjerodavnu, da mi daje zapovjedi u liturgičkim stvarima.«<sup>80</sup>

U slučaju župnika Bonefačića, kasnijega splitskog biskupa, Mahnić je bio odrješit: »Za V.[ašu] je p.[reuzvišenost] ovo pitanje već riješeno, jer se dr. Bonefačić izjavio spremnim odreći se svojih funkcija kao župnik na Malom Lošinju. Ali ja, njegov biskup, služeći se propisom u kodeksu kanonskoga prava (Can. 189.) ne prihvaćam njegove ostavke. [...] Izjava dra. Bonefačića nije bila slobodna, već iznuđena, a za to je na temelju can. 185. proglašena 'irrita ipso jurex, nulla' ništetnom. Dr. Kvirin Bonefačić jest i ostaje župnik-dekan u Malom Lošinju.«<sup>81</sup>

<sup>77</sup> Talijanski original Cagnijeva dopisa Mahniću objavljen je u: P. STRČIĆ, *Grada*, 79–81.

<sup>78</sup> *Isto*, 80; A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 259; JADRANČIĆ, »Biskup Mahnić i viceadmiral Cagni«, *NP*, 12/1928., br. 172, 2; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 194; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 149.

<sup>79</sup> Vidi: P. STRČIĆ, *Grada*, 80–81.

<sup>80</sup> Nav. prema: »Dr Mahnić i persekucije Talijana«, 2. Također vidi: A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 259; JADRANČIĆ, *nav. dj.*, 2; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 194; V. NOVAK, *nav. dj.*, 111; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 149. Cjelovit tekst Mahnićeva odgovora Cagniju, na talijanskom jeziku, objavljen je u: P. STRČIĆ, *Grada*, 95–98. O Mahnićevu odnosu prema staroslavenskoj liturgiji vidi: I. RADIĆ, *nav. dj.*, 129–137; Ivan MILOVČIĆ, »Mahnić i glagoljica«, u: *Mahnićev simpozij*, 275–283; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 43–55.

<sup>81</sup> Nav. prema: »Dr Mahnić i persekucije Talijana«, 2. Vidi: Petar STRČIĆ, *Grada*, 96. Mahnić je o slučaju župnika Bonefačića izvijestio i Mirovnu konferenciju u Parizu. (Vidi: »Spomenica«, u: P. STRČIĆ, *Grada*, 87 i 118; D. R. ŽIVOJINOVIĆ – D. LUČIĆ, *nav. dj.*, 229.) Također vidi: »Progone svećenike«, *NP*, 2/1919., br. 11, 3; »Talijani protiv dra Mahnića«, *isto*, br. 13, 2; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 259–260; PERTINAX, *nav. dj.*, 1; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 193–194; V. NOVAK, *nav. dj.*, 110; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 334; D. R. ŽIVOJINOVIĆ – D. LUČIĆ, *nav. dj.*, 232.

Nezadovoljan Mahnićevim odgovorom, podadmiral Cagni je 8. siječnja 1919. izjavio: »l'intonazione della lettera di V. E. con il mio vivo rincrescimento non fu quale attendevo« (»ton pisma Vaše preuzvišenosti na moje veliko žaljenje nije bio kakav sam očekivao«).<sup>82</sup>

Sredinom siječnja 1919. vlč. A. Pilepić je, po nalogu biskupa Mahnića i u suglasnosti sa zagrebačkim nadbiskupom dr. Antunom Bauerom, uputio papi Benediktu XV. dugo pismo u kojemu mu je nastojao prikazati postupke talijanskih okupacijskih vlasti u Krčkoj biskupiji.<sup>83</sup>

Vojne vlasti, sa svoje strane, nisu imale nikakve dvojbe o tome da se »ognjište« otpora njihovim teritorijalnim pretenzijama nalazi u »biskupskoj kuriji u Krku i u svem kleru«.<sup>84</sup>

Prilikom svoga skorog dolaska na Krk, podadmiral Cagni je očekivao da će ga Mahnić posjetiti. No u tome se prevario, jer biskup na to nije ni pomišljao: »U činu smo jednaki, on je inače stranac pa je njegova dužnost da prvi posjeti domaćina.«<sup>85</sup>

Talijanski vojni zapovjednik otoka Krka, kapetan korvete Vittorio Tur, želio je pod svaku cijenu skršiti otpor biskupa Mahnića. Kada »lijepje riječi« nisu urodile plodom, posegnulo se za prijetnjama. U pratnji vojnog župnika don Almara Grivosija i nekoliko vojnih časnika, Tur je, 30. siječnja 1919., posjetio biskupa. Uvidjevši da im se on neće dragovoljno pokoriti u crkvenim pitanjima, Talijani su se odlučili za grublje metode. Don Grivosio, ali i ostali časnici, počeli su aludirati na »prisilna sredstva« koja će biti prinuđeni primijeniti, ako im se biskup bude i dalje suprotstavljao. No Mahnić se nije dao zaplašiti: »Dakle Vi mi se grozite? Vi imate na raspolaganje vojsku i topove, pa što mogu ja, siromah goloruk biskup, proti Vam? Ali znajte, da ja popustiti niti hoću niti smijem.«<sup>86</sup> Poslije ovih biskupovih riječi, nasilni su se gosti mogli s njim samo »hladno oprostiti«.<sup>87</sup>

Kada su uvidjele da prijetnjama neće moći ostvariti željene ciljeve, vojne su vlasti pribjeгле lukavosti – tužile su biskupa Mahnića papi Benediktu XV. tvrdeći da je on »najfanatičniji jugoslavenski agitator«.<sup>88</sup> Očekivalo se da će ga papa pozvati u Rim, a to je bila prilika koju se nije smjelo propustiti – trebalo je samo izmisliti izliku zbog koje bi mu se onemogućio povratak u biskupiju. Na taj bi način okupacijske vlasti postigle svoj cilj, a ne bi se »ocrnile pred svijetom«.<sup>89</sup> Izgleda da je i sam Mahnić, u početku, bio sklon zamisli da oputuje u Rim i da se Benediktu XV. »potuži na nepravice sa strane Talijana«.<sup>90</sup> Prozrevši namjere vojnih vlasti, biskup se, navodno, opetovano oglušio na papin poziv.<sup>91</sup>

<sup>82</sup> Nav. prema: P. STRČIĆ, *Grada*, 108.

<sup>83</sup> D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 335–336.

<sup>84</sup> Danilo KLEN, »Saopćenja i izvještaji talijanske obavještajne službe o Istri u 1919. godini«, *Pazinski memorijal*, 1979., knj. 9, 311.

<sup>85</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 194.

<sup>86</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235; »Neustrašivost biskupa dra Mahnića«, *NP*, 2/1919., br. 37, 1; »Otac katoličkog pokreta«, 1; PERTINAX, *nav. dj.*, 1; P. STRČIĆ, *Grada*, 135; A. TOLJANIĆ, *nav. dj.*, 24.

<sup>87</sup> »Neustrašivost biskupa dra Mahnića«, 1.

<sup>88</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235.

<sup>89</sup> *Isto*.

<sup>90</sup> »Zarobljenje biskupa Mahnića«, *NP*, 11/1927., br. 6, 2.

<sup>91</sup> A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 235.

Talijanskim okupacijskim vlastima nije preostalo ništa drugo nego da silom udalje Mahnića iz njegove biskupije.

*c) Deportacija biskupa Mahnića (1919.)*

Biskup Mahnić je bio svjestan da će talijanske vojne vlasti učiniti sve da ga uklone s Krka. U nastojanju da to spriječi on se 24. ožujka 1919. obratio za pomoć svom osobnom liječniku dr. Stan(j)eku, koji mu je sljedećega dana, 25. ožujka 1919., izdao svjedodžbu, u kojoj je ustvrdio da biskupovo zdravstveno stanje traži »absolutno mirovanje«. <sup>92</sup> Biskupski ordinarijat u Krku dostavio je, 26. ožujka 1919. liječničku svjedodžbu kapetanu Turu, na njegov usmeni zahtjev. <sup>93</sup> Dr. Stan(j)ek se prerano ponadao da će njegovo stručno mišljenje biti dovoljan razlog talijanskim okupacijskim vlastima da s biskupom postupaju na doličan način. Sutradan, 27. ožujka 1919., kapetan Tur je, u pisanoj formi, zatražio od biskupova liječnika da se Mahnićevo zdravstveno stanje utvrdi »komisijski«. <sup>94</sup> Osim Stan(j)eka, u »komisiji« su bili dr. Gucciardello, sanitetski kapetan bataljuna »Regina« i dotadašnji kotarski liječnik u Krku, dr. Benevenia. Nakon detaljnog pregleda, koji je obavio dr. Benevenia, došlo je do razmimoilaženja među liječnicima glede stvarnoga stanja biskupova zdravlja. Dr. Benevenia je tvrdio da Mahnićevo »zdravstveno stanje nije baš takovo, da mu ne bi dozvoljavalo putovanje u Italiju«. <sup>95</sup> Dr. Stan(j)ek je, pak, dokazivao da biskup »nije sposoban za putovanje«. <sup>96</sup> Vojni liječnik dr. Gucciardello je ostao suzdržan. <sup>97</sup>

Kada je Stan(j)ek 29. ožujka 1919. bio u posjetu kod biskupa Mahnića, ovaj mu je priopćio da »uviđa da ne će moći izbjeći odlazku iz Krka«, ali da ga moli da poradi na tome da ga Talijani »prevedu na naš [hrvatski] teritorij«. <sup>98</sup>

Dana 31. ožujka 1919. kapetan Tur je, u pratnji dr. Stan(j)eka, posjetio biskupa Mahnića i u toj prilici rekao da mu »ostavlja podpunu slobodu u izboru mjesta kamo želi putovati«. <sup>99</sup> Usprkos ovoj izjavi, Tur je, nešto kasnije, tražio od dr. Stan(j)eka da nagovori biskupa da otputuje u Rijeku, koja je tada bila u rukama D'Annunzijevih ardita. <sup>100</sup> Na Mahnićeovu želju, proslijeđenu preko vlč. Polonija, biskupov je liječnik 1. travnja 1919. predložio kapetanu Turu da se krčkom biskupu omogući odlazak u Kraljevicu. <sup>101</sup> Primivši ovla-

<sup>92</sup> E. RADETIĆ, *nav. dj.*, 75. »[...] Dr. Mahnić pati usljed uzbuđenja posljednjih mjeseci od duševne potištenosti, popraćene bezsanicom i kadkad jakom živčanom uzbuđenošću, što uzevši u obzir poodmaklu dob pacijenta (skoro 70 godina) i arterio-sklerotičke promjene, nalaže pacijentu absolutno mirovanje, jer bi mu svako daljnje uzbuđivanje, ma kako ono neznatno bilo, moglo lako uzrokovati najozbiljnije posljedice (apoplek-tički napadaj).« (Nav. prema: *isto.*)

<sup>93</sup> P. STRČIĆ, *Grada*, 160.

<sup>94</sup> E. RADETIĆ, *nav. dj.*, 75.

<sup>95</sup> *Isto*, 76.

<sup>96</sup> *Isto*.

<sup>97</sup> *Isto*.

<sup>98</sup> *Isto*.

<sup>99</sup> *Isto*.

<sup>100</sup> *Isto*.

<sup>101</sup> *Isto*.

štenja od podadmirala Cagnija, Tur je obavijestio dr. Stan(j)eka da se biskupu odobrava odlazak u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, ali ne u mjesto u koje je želio nego u Senj.<sup>102</sup>

Saznavši za odredište koje su mu odredile talijanske okupacijske vlasti, Mahnić je tražio od svog liječnika da ga prati na putovanju, jer da on »Talijanima ništa ne vjeruje«.<sup>103</sup>

Podadmiral Cagni je dopustio da dr. Stan(j)ek prati biskupa na putovanju, a ukupne troškove putovanja trebala je snositi talijanska vlada.<sup>104</sup> Dana 3. travnja 1919. u krčku je luku stigla talijanska torpiljarka »Espero«. Zapovjednik broda bio je kapetan korvete Luppi, navodno brat jednoga visokog crkvenog dostojanstvenika (kardinala).<sup>105</sup> Istog je dana došlo do sastanka između kapetanâ Tura i Luppija, s jedne strane, te dr. Stan(j)eka i vlč. Polonija, s druge strane. Na sastanku su dogovoreni svi detalji o predstojećem Mahnićevu putovanju, zakazanom za 4. travnja 1919. Također je odlučeno da se biskupu pridruži još i njegov ispovjednik fra Ignacij(e) Radić, gvardijan franjevačkog samostana u Krku.<sup>106</sup>

Od samog je početka bilo jasno da vojne vlasti nemaju časne namjere prema krčkom biskupu. To se najbolje vidjelo u neuspjelim pokušajima da se iz njegove blizine ukloni dr. Stan(j)eka.<sup>107</sup> U trenutku kada je »Espero« prošao rt Negrita i doplovio u visinu Stare Baške, zapovjednik broda je obavijestio biskupa Mahnića i njegovu pratnju da je upravo primio Cagnijev radiogram u kome se tražilo da »Espero« zaplovi prema Jakinu (Ancona).<sup>108</sup> Biskup je vijest o promjeni smjera plovidbe primio »podpuno hladan« izjavivši da je to »unaprijed znao«.<sup>109</sup> Kapetanu Luppiju uputio je samo jednu riječ: »Protesto!« (»Prosvjedujem!«).<sup>110</sup>

Torpiljarka je doplovila u Jakin istoga dana u 16 sati. Mahniću je bilo dopušteno da prenoći kod jakinskoga biskupa. Iz Jakina, prve postaje svog progonstva, biskup je otpraćen u samostan Camaldoli kod Frascatija u blizini Rima, gdje je neko vrijeme boravio.<sup>111</sup>

<sup>102</sup> Isto, 77.

<sup>103</sup> Isto.

<sup>104</sup> Isto.

<sup>105</sup> Isto.

<sup>106</sup> Isto.

<sup>107</sup> Talijani su najprije pokušali isploviti iz Krka bez dr. Stan(j)eka, a kad im to nije pošlo za rukom, zahtijevali su od njega da, na temelju zapovijedi podadmirala Cagnija, napusti još uvijek usidreni razarač »Espero« (Isto.)

<sup>108</sup> Isto. »In questo momento ho ricevuto un radiotelegrama dall' amiraglio Cagni, che devo proseguire per Ancona.« (»U ovaj sam čas primio radio telegram od admirala Cagni-a, da moram proslijediti u Jakin«). (Nav. prema: I. RADIĆ, *nav. dj.*, 196.)

<sup>109</sup> E. RADETIĆ, *nav. dj.*, 78.

<sup>110</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 197. O Mahnićevoj deportaciji također vidi: »Biskup Mahnić – deportiran«, *NP*, 2/1919., br. 97, 1; »Narodni mučenik«, *isto*, br. 106, 1; »Biskup Mahnić deportiran«, *KL*, 70/1919., br. 15, 180; »Uapšenje biskupa Mahnića«, 3; »Smrt prognanika«, 2; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 260; A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 236; »Zarobljenje biskupa Mahnića«, 2–3; PERTINAX, *nav. dj.*, 2; V. NOVAK, *nav. dj.*, 111; L. ČERMELJ, *nav. dj.*, 191; P. STRČIĆ, *Grada*, 163–164; A. TOLJANIĆ, *nav. dj.*, 24; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 36; D. KLEMENČIĆ, *nav. dj.*, 14–15; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 149. Živojinović pogrešno navodi da je Mahnić »prebačen prvo u Senj, a odatle u Ankonu i Rim«. (D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 336.)

<sup>111</sup> »Otac katoličkog pokreta«, 2; A. PILEPIĆ, *nav. dj.*, 236; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 260; Ivo DELALE, »Sjećanje na biskupa Mahnića«, *HS*, 1/1929., br. 118, 5; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 197; P. STRČIĆ, *Grada*,



Zbog čestih molitava Mahnića su u progonstvu nazvali »Vescovo che sempre prega« (»Biskup koji uvijek moli«).<sup>112</sup>

Mahnićevim pratiteljima, dr. Stan(j)eku i fra Radiću, dopušten je, istim vojnim brodom, povratak na Krk.<sup>113</sup>

#### d) Djelovanje biskupa Mahnića u talijanskom progonstvu (1919.–1920.)

Mahnićevo zatočenje u Italiji imalo je buran odjek u hrvatskom katoličkom, ali i u stranom tisku. Uskoro su uslijedile intervencije za njegovo oslobađanje i povratak u domovinu.

Među prvima koji su intervenirali za zatočenoga biskupa Mahnića bio je splitski biskup dr. Juraj Carić. On je, naime, nakon završetka svoje diplomatske misije u Parizu i Rimu<sup>114</sup> doputovao u Zagreb, a odatle u Rijeku, preko koje se želio vratiti u Split. Za svojega kratkog boravka u Rijeci saznao je za Mahnićevu sudbinu, te je, 10. travnja 1919., posjetio britanskog generala Gordona. Generalu je usmeno priopćio svoje negodovanje zbog talijanskog postupka prema krčkom biskupu.<sup>115</sup> Sljedećega dana, 11. travnja 1919., Gordon je primio Carićevo pismo za kardinala Francesa Bournea, nadbiskupa Westminstera, s molbom da mu ga proslijedi u Veliku Britaniju. Pišući u njemu o biskupu Mahniću, Carić je zamolio kardinala da o njegovu slučaju upozna britansku vladu.<sup>116</sup> Nastojanja splitskog biskupa da pomogne zatočenom Mahniću, nisu urodila plodom.

Mahnićevi učenici i sljedbenici, organizirani u Hrvatskom katoličkom senioratu,<sup>117</sup> posljuje primitka vijesti o njegovu zatočenju u Italiji odmah su poduzeli »sve shodne mjere« preko svojih »delegata u Beogradu«<sup>118</sup> da se biskupa oslobodi.<sup>119</sup> Također su, zajedno sa članovima Slovenskoga katoličkog seniorata, donijeli protestnu rezoluciju protiv njegova zatočenja.<sup>120</sup>

Zagrebački nadbiskup i predsjednik Biskupske konferencije, dr. Bauer, svoje je djelovanje usmjerio u dva pravca: najprije se, preko bečkog nuncija Teodora Valfrèa di Bonza, obratio na papu Benedikta XV. i talijansku vladu, a potom, 18. travnja 1919., u ime svih biskupa Kraljevine SHS vladi u Beogradu, sa zamolbom da preko svoga ministarstva vanjskih poslova »poduzme shodne korake« kod talijanske vlade da se »sijedi i bolesni

173; L. ČERMELJ, *nav. dj.*, 191; A. TOLJANIĆ, *nav. dj.*, 24; Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 36; S. VITKOVIĆ, *nav. dj.*, 386; A. BOZANIĆ, *nav. dj.*, 149.

<sup>112</sup> I. RADIĆ, *nav. dj.*, 197; D. KLEMENČIĆ, *nav. dj.*, 15.

<sup>113</sup> »Uapšenje biskupa Mahnića«, 3; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 197; E. RADETIĆ, *nav. dj.*, 79.

<sup>114</sup> Vidi: D. R. ŽIVOJINOVIĆ, »Sukob«, 262–272.

<sup>115</sup> *Isto*, 273; »Biskup dr Carić za Mahnića«, *NP*, 2/1919., br. 104, 1.

<sup>116</sup> *Isto*.

<sup>117</sup> O nastanku i djelovanju Hrvatskoga katoličkog seniorata vidi: Z. MATIJEVIĆ, »Hrvatski katolički seniorat i politika (1912.–1919.)«, *Croatica christiana periodica*, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 24/2000., br. 46, 121–162.

<sup>118</sup> Riječ je o seniorima koji su bili zastupnici u Privremenom narodnom predstavništvu.

<sup>119</sup> »Biskup Mahnić deportiran«, *Seniorski Vjesnik*, Glasilo hrvatskih i slovenskih katoličkih seniora, Zagreb, 3/1919., br. 1, 7.

<sup>120</sup> »Prosvjed kat.[oličkog] seniorata protiv Talijana«, *NP*, 2/1919., br. 152, 1.

biskup vrati svom stadiu«. <sup>121</sup> Tri tjedna kasnije, 5. svibnja 1919., Stojan Protić, tadašnji predsjednik vlade, brzojavno je priopćio zagrebačkom nadbiskupu da se, prema njegovim informacijama, u Vatikanu tvrdi da je biskup Mahnić »slobodan«, te da će jugoslavenski poslanik u Rimu, Vojislav Antonijević, stupiti s njim u doticaj čim to bude moguće. <sup>122</sup>

Članovi jugoslavenske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu također su, 5. svibnja 1919., odlučili poduzeti neke konkretne korake u korist zatočenoga biskupa. Zaključeno je, da se od dr. Luje Bakotića, zastupnika srpske vlade pri Svetoj Stolicu, zatraži da se sastane s biskupom Mahnićem i »uzme njegovu izjavu«. <sup>123</sup>

Poslanik Antonijević se 14. svibnja 1919. sastao s Mahnićem u Rimu te je od biskupa dobio iscrpne obavijesti o njegovu sukobu s talijanskim okupacijskim vlastima, deportaciji i zatočenju. <sup>124</sup> Prema poslanikovu izvješću, jedan od glavnih razloga zbog kojih su talijanske vojne vlasti prisilno dovele biskupa Mahnića u Italiju bila je nada da će ga »Sv.[eta] Stolica skloniti da ukine glagoljicu i hrvatske crkve polatini«. <sup>125</sup> Iako se, navodno, u Rimu »razvila žestoka agitacija u izvesnim krugovima i sve pripremi da se na biskupa utiče« da pristane na talijanski zahtjev glede staroslavenskog bogoslužja (»glagoljice«), on je uskoro po svom neželjenom dolasku dao »tako odsudne izjave Papi« da se od toga moralo odustati. <sup>126</sup>

U suglasnosti s kraljevskom vladom, a na zahtjev zagrebačkog nadbiskupa Bauera, dr. Svetozar Rittig, župnik crkve sv. Marka u Zagrebu, doputovao je u Rim (20. lipnja 1919.). Iako je njegov dolazak bio, uglavnom, vezan uz crkvena pitanja koja su trebala biti riješena na predstojećoj Biskupskoj konferenciji, vlč. Rittig se sastao i s biskupom Mahnićem u samostanu Camaldoli (22. lipnja 1919.). Biskupu je predočio »Promemoriju« od 12 točaka, koja je prema napucima nadbiskupa Bauera bila sastavljena još u Zagrebu, a trebala je biti uručena samom vrhu Katoličke crkve. Biskup Mahnić se suglasio sa sadržajem »Promemorije«, te se izjavio spremnim da se kod državnoga tajnika kardinala Gasparrija i samoga pape Benedikta XV. i on osobno založi za njezino prihvaćanje. Dr. Rittig je, nakon što je skupio dodatne obavijesti u vatikanskim službenim krugovima, djelomično izmijenio i nadopunio originalnu »Promemoriju«, tako da je ona u svom konačnom obliku imala 15 točaka. <sup>127</sup> Iako je tu verziju »Promemorije« potpisao samo vlč. Rit-

<sup>121</sup> »Metropolita dr. A. Bauer za biskupa dra. A. Mahnića«, *KL*, 70/1919., br. 19, 227; P. STRČIĆ, *Grada*, 172.

<sup>122</sup> »Metropolita dr. Bauer za biskupa dra. A. Mahnića«, 227; »Biskup dr. Mahnić u Rimu«, *NP*, 2/1919., br. 119, 1; P. STRČIĆ, *Grada*, 173.

<sup>123</sup> B. KRIZMAN – B. HRABAK, *nav. dj.*, 122.

<sup>124</sup> Cjelovit tekst Antonijevićeva izvješća vidi: P. STRČIĆ, »Dva izvještaja«, 261–262. Također vidi: ISTI, *Grada*, 174. Zanimljivo je da je biskup Mahnić dopustio da se obavijesti koje je dao o svom sukobu s talijanskim okupacijskim vlastima, mogu koristiti od strane jugoslavenske vlade prema njenom nahođenju: »[...] biskup Mahnić je dopustio da od ovoga pravite kakvu hoćete upotrebu u javnosti«. (P. STRČIĆ, »Dva izvještaja«, 262.)

<sup>125</sup> P. STRČIĆ, »Dva izvještaja«, 262; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 352.

<sup>126</sup> P. STRČIĆ, »Dva izvještaja«, 262; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 353.

<sup>127</sup> Sadržaj »Promemorije« vidi: Svetozar Rittig, »Naša crkvena pitanja pred sv. Stolicom«, *KL*, 70/1919., br. 31, 361; »Naša crkvena pitanja«, *NP*, 2/1919., br. 193, 2; D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 391.

tig, ona je bila u »svim dijelovima« autorizirana od biskupa Mahnića.<sup>128</sup> U 10. točki »Promemorije« govorilo se o Mahnićevu zatočeništvu.<sup>129</sup>

»Promemorija« je 2. srpnja 1919. uručena kardinalu Gasparriju, a sljedeći su je dan biskup Mahnić i vlč. Rittig i usmeno obrazložili državnom tajniku u audijenciji koja je potrajala »gotovo sat i po«.<sup>130</sup> Tjedan dana kasnije, 10. srpnja 1919., oba su svećenika bila primljena kod pape Benedikta XV., pred kojim su sat vremena obrazlagali pojedine točke »Promemorije«.<sup>131</sup>

Tri tjedna prije početka Biskupske konferencije u Zagrebu protestima protiv talijanskog postupka prema biskupu Mahniću i nastojanju da ga se oslobodi iz zatočeništva pridružili su se i svećenici Senjsko-modruške biskupije. Oni su na svojoj redovitoj mjesečnoj sjednici 25. lipnja 1919. prihvatili prijedlog o upućivanju poziva na »sve ostale svećeničke zajednice diljem Jugoslavije, da zajedno s episkopatom traži i od Sv.[ete] Stolice i od mirovne konferencije: neka se odmah pusti na slobodu veliki patnik, borac za crkvena i narodna prava, biskup Mahnić i ostala naša braća svećenici, koji čame po talijanskim tamnicama«.<sup>132</sup>

Na Biskupskoj konferenciji, održanoj u Zagrebu od 15. do 20. srpnja 1919., zaključeno je da se kod Svete Stolice »intervenira za odvedenog biskupa Mahnića«.<sup>133</sup>

Ubrzo nakon završetka Biskupske konferencije ljubljanski knez-biskup Jeglič otputovao je u Rim. Tijekom kolovoza 1919. bio je tri puta primljen u vatikanskom državnom tajništvu. U razgovoru s državnim podtajnikom Jeglič je saznao da se kardinal Gasparri osobno zauzeo kod talijanske vlade da se biskupa Mahnića oslobodi zatočeništva.<sup>134</sup>

Državni tajnik Gasparri uputio je 5. kolovoza 1919. pismo Francescu Nittiju, talijanskom premijeru, u kojemu je napisao da su same vojne vlasti priznale da je prisilno odvođenje Mahnića iz njegove biskupije bilo nepotrebno, te da je »internacija nanela najveću štetu italijanskoj stvari u tim krajevima«.<sup>135</sup> U nastavku pisma predložio je talijanskoj vladi da, ukoliko želi povratiti izgubljeni politički ugled, dopusti da se Mahnić vrati u Krk: »Njegov povratak omogućio bi da se nepravda koja mu je naneta ispravi, kao i da se u narodu izmeni neprijateljsko raspoloženje prema Italiji nastalo kao posledica internacije.«<sup>136</sup> Gasparri je sa svoje strane obećao da će savjetovati Mahniću da se uzdrži od svakog daljnjeg političkog djelovanja.<sup>137</sup>

Za vrijeme svojega prisilnog boravka u Italiji Mahnić je dolazio u doticaj s Hrvatima – svećenicima i svjetovnjacima – koji su, isto kao i on, bili prognanici ili su, pak, po nekom

<sup>128</sup> S. RITIG, *nav. dj.*, 361.

<sup>129</sup> *Isto*; »Naša crkvena pitanja«, 2.

<sup>130</sup> S. RITIG, *nav. dj.*, 362.

<sup>131</sup> *Isto*. Moguće je da je prilikom ovoga primanja papa Benedikt XV. Mahniću poklonio biskupski prsten. (I. RADIĆ, *nav. dj.*, 198.)

<sup>132</sup> *NP*, 2/1919., br. 171, 5.

<sup>133</sup> »Izvjestaj o biskupskoj konferenciji u Zagrebu«, *NP*, 2/1919., br. 180, 6.

<sup>134</sup> »Dr. Jeglič u Rimu«, *KL*, 70/1919., br. 36, 431; »Dr. Jeglič u Rimu«, *NP*, 2/1919., br. 216, 2.

<sup>135</sup> *Nav. prema*: D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 336–337.

<sup>136</sup> *Nav. prema*: ISTI, »Sveta stolica«, 269.

<sup>137</sup> *Isto*; ISTI, *Vatikan*, 337.

drugom poslu došli u Rim. Tako su krajem travnja / početkom svibnja 1919. dvojica prognanih krčkih svećenika – pop Šime Picinić i fra Bernardin Baričević – u Rimu susreli biskupa Mahnića.<sup>138</sup> Prema Picinićevu svjedočanstvu talijanska je policija »budno pazila« na Mahnićovo djelovanje.<sup>139</sup>

Početkom prosinca 1919. u Rim je došao i riječki kapucin o. Jeronim Tomac, koji se zanosio mišlju da će uz pomoć pape provesti reformu Katoličke crkve. On se s Mahnićem sastao dva puta. Prilikom ovih susreta biskup ga je poticao da se glede svojih zamisli o reformi Crkve svakako podvrgne sudu Svete Stolice, kao najvišoj crkvenoj instanci kojoj pripada pravo konačne presude u svim pitanjima vjere i Crkve.<sup>140</sup> O. Tomac, nepopustljiv u svojoj nakani, ne samo da nije poslušao biskupa Mahnića nego je dapače apostazirao i postao jedan od najagilnijih zagovornika starokatolicizma u Hrvatskoj.<sup>141</sup>

Zahvaljujući susretu s nekim bivšim jugoslavenskim dragovoljcem, koji se preko Rima vraćao u domovinu, Mahnić je potajno poslao jedno svoje vlastoručno pismo u prilogu kojega je bio opširan tekst, koji je prema njegovoj izričitoj želji bio objavljen u »Narodnoj Politici« te potpisan njegovim punim imenom i prezimenom.<sup>142</sup> U tom članku, naslovljenom »Sveta Stolica i Jugoslaveni«, Rim, 12. rujna 1919., biskup Mahnić, između ostaloga, piše: »[...] Bog nas je u svojoj mudroj providnosti na čudesni upravo način, što-no riječ, zbio u jedno tijelo. *Osvanu nam veliki dan, a na nebu nam se ukaza znak s natpisom SHS. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostanete na vijek ne razdruživo ujedinjeni.* Promisao odredila vas za visoke ciljeve. Samo u jedinstvu je vaš spas, vaša budućnost. Gdje je izdajnička ruka, koja se usuđuje rušiti ovo jedinstvo? *Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja!* [...] Čvrsto se nadamo, da će i blagoslov našega Oca [Benedikta XV.] u Vatikanu pridonijeti tomu, e se što prije dogradi i za sve vijekove utvrdi naša kuća: slavna i mogućna Jugoslavija.«<sup>143</sup>

<sup>138</sup> O uhićenju ove dvojice svećenika vidi izvješće, Sušak, 8. prosinca 1918., Grge Fugošića, župnika u Čunskom na Malom Lošinju. (P. STRČIĆ, *Grada*, 169.)

<sup>139</sup> Š. PICINIĆ, *nav. dj.*, NP, 2/1919., br. 196, 3.

<sup>140</sup> Z. MATIJEVIĆ, »Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegovi neuspjeli pokušaji reforme Katoličke crkve (1918.–1920.)«, u: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, 219.

<sup>141</sup> Vidi: Z. MATIJEVIĆ, »Geneza starokatolicizma u Hrvatskoj (1917–1924)«, *Naše teme*, Centar C[entralnog] k[omiteta] S[aveza] k[omunista] H[rvatske] za idejno-teorijski rad »Vladimir Bakarić«, Zagreb, 1989, 33(9), 2346–2367.

<sup>142</sup> »Smrt prognanika«, 2.

<sup>143</sup> A. MAHNIĆ, »Sveta Stolica i Jugoslaveni«, NP, 2/1919., br. 265, 1,3. Mahnićev životopisac popratio je ovaj članak sljedećim riječima: »Razumijmo ga dobro: u čas kad je prijetila tako ozbiljna pogibelj, da se od slavenskog debela po zlokobnom londonskom paktu odvoji srednji Jadran; [...] što je drugo mogao Stražar s Jadrana [Mahnić], naš prognanik na tibarskim vodama, nego da sa Konstantinom na nebu gleda znak S.H.S., Srbi Hrvati i Slovenci, kao znak pobjede, znak slobode naroda svoga? Tako smo onda svi mislili. I ništa ne smeta ako nas je kasnije stiglo razočaranje, koje inače nije vječno. [...]« (I. RADIĆ, *nav. dj.*, 198.) Prema Novakovu mišljenju ovaj je Radićev komentar »biskupovim rodoljubivim mislima« bio »sasvim nestilski«. (V. NOVAK, *nav. dj.*, 111, bilj 11.) Sam je Mahnić ove svoje riječi prokomentirao na sljedeći način: »Božja volja je bila gotovo, da je nastala Jugoslavija. Zato je moramo sprejeti, kakor je. Ne delajmo dobro tisti, ki ne marajo pozitivno sodelovati za njeno konsolidaciju. Bog je hotel, da se je tako zgodilo. [...] Zato bodimo Bogu hvaležni in delajmo za Jugoslavijo.« ([J. SREBRNIĆ], »Od biskupa Antona Mahnića«, 282. Također vidi: I. BANAC, *nav. dj.*, 382.

Nedugo nakon Gasparrijeve intervencije kod Nittija došlo je do razmjene mišljenja između tada vodećih talijanskih političara – grofa Carla Sforze, zamjenika ministra vanjskih poslova, baruna Carla Montija, direktora Fonda za vjerska pitanja i F. Nittija – i vojnih vlasti. Grof Sforza je zatražio mišljenje od admirala Enrica Milla, zapovjednika talijanske ratne mornarice na Jadranu, o mogućim lošim posljedicama po talijanske interese u slučaju Mahnićeva povratka na Krk. Admiral se suzdržao od svakog odgovora tvrdeći da o tome može biti mjerodavno samo mišljenje podadmirala Cagnija, koji je bio nadležan za otok Krk.<sup>144</sup>

Krajem studenoga 1919. barun Monti je priopćio grofu Sforzi da je razgovarao s biskupom Mahnićem, koji mu je tom prilikom izrazio svoju želju da se vrati u Krk ili, eventualno, u Senj. On je, također, upozorio Sforzu da je neophodno da vojne vlasti imaju više »takta i strpljenja i da se uzdržavaju od uplitanja u crkvene poslove«.<sup>145</sup>

Barun Monti se 7. siječnja 1920. pismom obratio premijeru Nittiju, priopćivši mu da papa zahtijeva da se Mahniću dopusti povratak jer se u javnosti, navodno, počelo govoriti da se Sveta Stolica ne brine za njegovu prognaničku sudbinu.<sup>146</sup> Montijevo je pismo bilo uručeno i grofu Sforzi, koji mu je i odgovorio. Prema njegovoj tvrdnji Mahnić i nije bio deportiran jer ga je u Rim kardinal Gaetano de Lai zapravo – pozvao. Ipak, Sforza je priopćio Montiju da se Mahnić može vratiti na Krk, ali pod uvjetom da svoje djelovanje ograniči samo na vjerska pitanja te da se ne miješa u politiku. Monti je o tome obavijestio biskupa Mahnića, koji je obećao da će se držati podalje od »svake političke djelatnosti«.<sup>147</sup>

Nakon kraćeg odugovlačenja talijanska je vlada 11. veljače 1920. dopustila biskupu Mahniću da se vrati u domovinu.<sup>148</sup> U svoju biskupsku palaču Mahnić je ponovno stupio 10. ožujka 1920.<sup>149</sup>

Mahnić se iz talijanskog zatočeništva vratio neizlječivo bolestan (karcinom).<sup>150</sup> Nakon što su mu talijanske vojne vlasti izdale putovnicu, biskup je oputovao u Zagreb 1. srpnja 1920., gdje je bio gost zagrebačkog nadbiskupa.<sup>151</sup>

Lijek za svoju opaku bolest biskup je potražio u Varaždinskim toplicama.<sup>152</sup> Posljednje dane života proveo je u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu, gdje je saznao za vijest da su mu D'Annunzijevi arditi provalili u biskupski dvor.<sup>153</sup> Umro je 14. prosinca 1920. Poko-

<sup>144</sup> D. R. ŽIVOJINOVIĆ, *Vatikan*, 337.

<sup>145</sup> *Isto*, 337–338.

<sup>146</sup> *Isto*, 338.

<sup>147</sup> *Isto*.

<sup>148</sup> Z. MATIJEVIĆ, »Katolička crkva«, 37.

<sup>149</sup> P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 260. Drugi autori kao datum Mahnićeva povratka na Krk navode 11. odnosno 12. veljače 1920. (Vidi: I. RADIĆ, *nav. dj.*, 199; L. ČERMELJ, *nav. dj.*, 191.)

<sup>150</sup> »Stanje biskupa Mahnića«, *NP*, 3/1920., br. 106, 3; »Otac katoličkog pokreta«, 2; P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 261; I. RADIĆ, *nav. dj.*, 226; D. KLEMENČIĆ, *nav. dj.*, 15.

<sup>151</sup> A. TOLJANIĆ, *nav. dj.*, 24.

<sup>152</sup> »Biskup Mahnić u Zagrebu«, *NP*, 3/1920., br. 107, 2; »Otac katoličkog pokreta«, 2; P. GRGEC, »Posljednji dani biskupa Mahnića«, 261.

<sup>153</sup> P. GRGEC, »Smrt prognanika«, 261; ISTI, »Posljednji dani biskupa Mahnića«, 263. Boravak ardita na Krku doživio je i svoju literarnu obradu. (Vidi: Dimitrije GVOZDANOVIĆ, *Arditi na otoku Krku*, Komisionalna naklada Hrvatskog štamarskog zavoda D. D., Zagreb, s.a.)

pan je na zagrebačkom groblju Mirogoj. Među brojnim sažalnicama u povodu Mahnićeve smrti nadbiskup Bauer je primio i onu Milenka Vesnića, predsjednika jugoslavenske vlade.<sup>154</sup> Na dan biskupova pogreba, 18. prosinca 1920., tadašnji vrhbosanski biskup dr. Ivan Evandelist Šarić držao je žalobni govor u zagrebačkoj prvostolnici.<sup>155</sup> Devet godina kasnije, 3. studenoga 1929., Mahnićevo su zemni ostaci preneseni u crkvu oo. trećoredaca na Sv. Ksaveru u Zagrebu.<sup>156</sup>

## Zaključak

Ustavši u obranu političkog programa »Svibanjske deklaracije«, krčki biskup dr. Antun Mahnić postao je jedan od najodlučnijih promicatelja ideje jugoslavenstva među hrvatskim katolicima (1917.). Nakon vojno-političkoga sloma i nestanka Austro-Ugarske Monarhije, Mahnić je postao gorljivi zagovornik Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.). Opredijelivši se ne samo za državno, nego i za narodno i vjersko jedinstvo južnoslavenskih naroda (Srba, Hrvata i Slovenaca), krčki biskup je postao beskompromisni borac protiv talijanskih teritorijalnih pretenzija prema istočnojadranskim otocima i obali. Mahnićevo zalaganje da se sav hrvatski etnički teritorij nađe unutar granica novoosnovane jugoslavenske države dovelo je do njegova sukoba s talijanskim vojno-okupacijskim vlastima, te nasilnog odvođenja u Italiju (1919.). Višemjesečno zatočeništvo ne samo da nije skršilo biskupov otpor spram talijanske imperijalističke politike nego je, dapače, još više učvrstilo njegovu vjeru u svrhunaravnost nastanka i opstanka jugoslavenske državne zajednice. Toj je zabludi biskup Mahnić ostao vjeran sve do svoje smrti (1920.).

## Summary

*BISHOP MAHNIĆ AND ITALIAN OCCUPATION OF THE ISLAND OF KRK (1918-1920).  
IN OCCASION OF 150<sup>TH</sup> ANNIVERSARY OF THE BIRTH AND 80<sup>TH</sup> ANNIVERSARY  
OF THE DEATH OF BISHOP MAHNIĆ*

*During the last years of the World War I bishop Antun Mahnić was one of the main advocates of the Yugoslavian idea among the Catholic Croats. Mahnić tried to defend political program presented in the May declaration not only in the political but also in the theological sense, i.e. the bishop failed to distinguish politics and religion. Such an approach brought him in an unfavourable position because public started to criticize him for proselytism, even though this was basically ecumenism («Cyrilo-Methodian thought»). Moreover, he was also blamed for abuse of the*

---

<sup>154</sup> »U ime članova vlade i svoje lično molim Vas da primite izraze saučešća u gubitku preosveštenog Mahnića, čijom smrću gubi i otadžbina i Crkva« (NP, 3/1920. br. 245, 3.)

<sup>155</sup> Vidi: »Žalobni govor biskupa Ivana Šarića«, Čas, 15/1921., 264–267.

<sup>156</sup> K. DRAGANOVIĆ – J. BUTURAC, *nav. dj.*, 120; A. TOLJANIĆ, *nav. dj.*, 24; J. BUTURAC – A. IVAN-DIJA, *nav. dj.*, 285; D. KLEMENČIĆ, *nav. dj.*, 15. Prilikom ekshumacije je, navodno, utvrđeno da je tijelo biskupa Mahnića »sačuvano netaknuto«. (I. RADIĆ, *nav. dj.*, 256.)

*Catholic faith for the political purposes – i.e. clericalism. However, even if at that time there was any clericalism in Croatia, this policy might exist only in the function of establishing of South Slavs state. The most of the clergy from this region did not agree with Italian pretensions towards some parts of the eastern Adriatic coast. Bishop Mahnić, who was by the military occupational administration considered as the main obstacle for the annexation of the territory of Krk bishopric, made all the possible efforts to draw attention of the victorious alliance and the Holy See to the consequences and danger to the world peace if the parts of the Croatian and Slovenian ethnic territory come under the rule of Italian Kingdom. When they saw that they could not win Mahnić for their idea of the annexation, the military authorities decided to deport bishop to Italy (1919). However, this deportation did not stop Mahnić in his propaganda in favour of the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. After one year of the exile in Italy bishop Mahnić was permitted to come back but he soon died in Zagreb in 1920.*